

Львівський державний сільськогосподарський інститут

На правах рукопису

БЕЗТЕЛЕСНА ЛЮДМИЛА ІВАНІВНА

УДК 631.15:656.011.4

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ І ФУНКЦІОНУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ
ІНФРАСТРУКТУРИ СІЛ РІВНЕНСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Спеціальність 06.00.05 - Економіка, планування та організація управління народним господарством /сільське господарство.

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Львів 1994

Львівський державний сільськогосподарський інститут

Робота виконана на кафедрі статистики та аналізу
Львівського державного сільськогосподарського інституту

Науковий керівник - доктор економічних наук, професор,
член-кореспондент УААН, академік
Міжнародної академії комп'ютерних
наук і систем Р.І.ТРИНЬК

Науковий консультант - кандидат економічних наук, до-
цент Б.В.БІЛЬСЬКИЙ

Офіційні опоненти : доктор економічних наук,
професор Т.Г.ДУДАР
кандидат економічних наук,
старший науковий співробітник
Р.Д.ФРИС

Провідна організація - Інститут землеробства і тваринництва
західного регіону України

Захист відбудеться "21" лютого 1994 р. о 12 год.
у спеціалізованій вченій Раді К.120.74.02 у Львівсь-
ького державного сільськогосподарського інституті за адресою :
Львівського району Львівської області.

Екземпляр можна ознайомитися в бібліотеці Львівського
державного сільськогосподарського інституту

Автореферат розісланий "___" _____ 1994 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої Ради,
кандидат економічних наук,
доцент

З.С. Кадок

З.С.КАДОК

ЛННБ України ім.В.Стефаніка

00778980 (\$)

ЛННБ ім. В. Стефаніка
АН України

4B - 29.367

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБІТИ

Актуальність теми. У період переходу до ринкових відносин на селі виникає необхідність вирішення комплексу виробничих, економічних, соціальних проблем. Однак в умовах нестабільності, розриву економічних зв'язків, структурної перебудови економіки цей процес відбувається непросто і супроводжується зниженням виробництва, дефіцитом енергоресурсів, товарів і послуг, інфляцією, безперервним зростанням цін. Розширенню аграрної кризи сприяє і складна демографічна ситуація. Скоротилась чисельність сільського населення, зменшилась кількість сільських населених пунктів, погіршилась статеві-вікова структура населення. Сільськогосподарські підприємства відчувають нестачу робочої сили.

Така ситуація в сільській місцевості значною мірою обумовлюється занедбаним станом розвитку соціальної інфраструктури, її відірваність протягом тривалого періоду від виробництва і залишковим принципом фінансування.

Сьогодні рівень соціальної інфраструктури на селі є визначальним мотивом до високопродуктивної праці, досягнення продовольчого достатку, виходу з економічної кризи, входження у ринкову економіку / зокрема - у ринок праці/.

Вся складність ситуації в тому, що розвиток соціальної інфраструктури, ефективність її фінансування повністю залежать від державного бюджету. Система адміністративно-командних методів управління, яка базується на виключно державній власності і тільки бюджетному фінансуванню соціальної інфраструктури села, стає неефективною. Основний напрям у дослідженні соціальної інфраструктури села полягає у встановленні закономірностей взаємодії соціальних, демографічних, економічних процесів, котрі проходять на селі, та вивченні різноманітності форм власності і принципів її фінансування в ринкових умовах.

Мета і завдання дослідження. Метою дослідження є проведення аналізу стану і тенденцій розвитку соціальної інфраструктури села на сучасному етапі, розробка рекомендацій щодо вдосконалення функціонування та фінансування в ринкових умовах. Реалізація мети вимагає вирішення таких завдань :

- уточнення кола теоретичних питань розвитку соціальної інфраструктури села, розкриття її економічних меж і місця серед інших економічних категорій, розкриття особливостей соціально-економічного розвитку сіл лісостепової і поліської зон Рівненської області;
- розгляду стану і тенденцій розвитку соціальної інфраструктури

сіл;

- встановлення закономірностей демографічної ситуації на селі як наслідку розвитку соціальної інфраструктури;
- розгляду в територіальному аспекті взаємозв'язку рівня розвитку сільського господарства та соціальної інфраструктури сіл;
- визначення перспектив розвитку, джерел фінансування соціальної інфраструктури села.

Об'єкт дослідження. Об'єктом дослідження є сільські населені пункти Рівненської області. Аналіз взаємозв'язку економічних і соціальних процесів проведений на базі 257 колгоспів області, поглиблені дослідження проводились в розрізі господарств окремих адміністративних районів. Джерелами інформації стали матеріали Міністату України, річні звіти сільськогосподарських формувань, зведені дані по районах, довідкові видання, результати проведеного опитування населення Рівненської області.

Методологія і методика дослідження. Методологічну і теоретичну основу досліджень склали акти Верховної Ради України, рішення Кабінету Міністрів України стосовно питань соціального захисту населення і розвитку села, директивні матеріали управлінських сільськогосподарських органів, праці вітчизняних та зарубіжних вчених економістів-аграрників. Вивчався передовий досвід організації соціальної інфраструктури села. Використовувались наукові розробки з даної проблеми, виконані у Львівському державному сільськогосподарському інституті.

Під час роботи застосовувались такі основні прийоми і методи досліджень: економіко-статистичний /анкетне опитування, вибіркове спостереження, групування/, системний аналіз, розрахунково-конструктивний, абстрактно-логічний, економіко-математичний /з виконанням розрахунків на персональному комп'ютері/.

Наукова новизна роботи полягає в розкритті суті та змісту соціальної інфраструктури села як економічної категорії, в аналізі тенденцій її розвитку, у визначенні впливу її на демографічні та економічні процеси на селі, в розробці напрямків відродження соціально-економічного потенціалу малих сіл, в обґрунтуванні перспектив подальшого розвитку і фінансування сільської інфраструктури в умовах становлення ринкових відносин, а також управління нею.

На захист виносяться:

- трактування соціальної інфраструктури як сукупності галузей народногосподарського комплексу;

- необхідність подальшого розвитку соціальної інфраструктури сіл як одного з основних факторів розвитку демографічних процесів на селі;
- наявність прямого зв'язку між рівнем розвитку аграрного виробництва і соціальною інфраструктурою сіл;
- обґрунтування перспектив розвитку соціально-економічного потенціалу малих сіл;
- пропозиції щодо перспектив розвитку і фінансування соціальної інфраструктури та її управління в ринкових умовах.

Практична значимість дослідження полягає в тому, що отримані результати дають можливість уточнити напрямки розвитку соціальної інфраструктури сіл Рівненської області з орієнтацією на приватизацію об'єктів соціальної сфери, що забезпечить, у випадку практичної реалізації, високий рівень обслуговування населення і підвищення ефективності інфраструктури. Під час використання в навчальному процесі результати досліджень дозволять значно поглибити висвітлення ряду тем.

Апробація роботи. Основні положення дисертації апробовано протягом 1991-1993 років у виступах на науково-практичних конференціях у Чернівцях, Ставрополі, Києві, Дніпропетровську, на наукових конференціях у Львівському державному сільськогосподарському інституті. За результатами дослідження опубліковано 6 наукових робіт обсягом 1,6 друкованих аркушів.

Структура і обсяг роботи. Дисертація складається із вступу, трьох розділів, висновків і пропозицій, списку використаної літератури і додатків. Робота виконана на 156 сторінках машинописного тексту, містить 32 таблиці, 2 схеми, 4 рисунки, 6 додатків, список використаної літератури включає 163 найменування.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У вступі обґрунтовано актуальність теми, ступінь вивчення проблеми, визначені мета, завдання, об'єкт дослідження, сформульовані положення, які виносяться на захист.

У першому розділі - "Суть соціальної інфраструктури села, її суть і особливості" - розкривається суть соціальної інфраструктури як економічної категорії і сукупності галузей народного господарства, визначений її склад, проаналізовані регіональні особливості об'єкту дослідження.

Визначення параметрів і критеріїв соціальної інфраструктури необхідно починати з дослідження потреб населення. Такий початок

узгоджується і з необхідністю внесення особистості людини в центр економічних досліджень і в центр формування економічних відносин. Економічна природа особистості починається власне з її потреб, для задоволення яких вона вступає в найрізноманітніші соціально-виробничі відносини.

Серед різноманітності потреб є такі, задоволення яких пов'язане з функціонуванням суспільного виробництва, яке складається як з матеріальної, так і нематеріальної сфер. Ці потреби називають економічними. Одночасно в системі економічних потреб виділяють виробничі відносини, суспільні і особисті потреби.

Вихідним пунктом для початку визначення соціальної інфраструктури виступає категорія особистих потреб.

В основі особистих потреб людини лежать перш за все фізичні, тобто потреби, пов'язані з підтриманням самого життя. Ці потреби задані самою природою. Проте їх задоволення в певній мірі залежить від суспільних відносин, в яких знаходиться людина. Взаємовідносини людей, особливо у виробництві, вирішальним чином формують характер даних потреб.

Таким чином, якщо розглядати особисті потреби в контексті заданості їх природою, удосконалення і змін їх в процесі соціально-економічних відносин між людьми, то в такому випадку назвемо їх соціальними проблемами. Соціальні потреби – це особисті потреби, які першочергово задані самою природою і проходять через призму суспільних /перш за все соціально-виробничих/ відносин людей.

Саме через визначення соціальних потреб варто характеризувати соціальну інфраструктуру.

Соціальну інфраструктуру не варто пов'язувати з якимись конкретними галузями економіки. Її доцільно пов'язувати з тими соціально-виробничими відносинами, які формуються в процесі задоволення соціальних потреб.

Соціальна інфраструктура – це сукупність галузей народного господарства, які в тій чи іншій мірі беруть участь в процесі задоволення соціальних потреб населення. Працівники цих галузей одержують відповідні доходи із засобів, які виділяються суспільством на ці потреби. Ця сукупність галузей народного господарства постійно піддається змінам, як правило, в напрямку розширення її в залежності від темпів економічного росту.

Основними визначальними рисами соціальної інфраструктури, які виділяють її з-поміж інших елементів народногосподарського комплексу, є: соціально-виробничі відносини, що формуються в процесі задоволення

соціальних потреб населення;

- кошти, що виділяються на її розвиток.

В соціальну інфраструктуру входять : роздрібна торгівля, громадське харчування, житлово-комунальне господарство, побутове обслуговування населення, пасажирський транспорт, зв'язок з обслуговування населення, кредитування і державне страхування населення, охорона праці, народна освіта, культура і мистецтво, охорона здоров'я, фізкультура і спорт, соціальне забезпечення, рекреація, культіві споруди, охорона навколишнього середовища.

Особливості регіонального розвитку соціальної інфраструктури села визначаються специфікою сільського способу життя і характером розселення. Досліджувана область неоднорідна, а тому поділена на дві зони : лісостепову і поліську, які різняться між собою за природними та економічними умовами, екологічною ситуацією.

У другому розділі - "Аналіз тенденцій розвитку соціальної інфраструктури і її впливу на демографічні і соціально-економічні процеси на селі" - охарактеризовано стан розвитку основних ланок соціальної інфраструктури села, розрахований інтегральний показник рівня її розвитку, досліджено її вплив на демографічні процеси на селі та ефективність виробництва.

Функціонування на території Рівненської області різних ланок соціальної інфраструктури спрямоване на забезпечення сприятливих умов життєдіяльності людей в трудовій і культурно-побутовій сферах, на фізичне і духовне удосконалення самої людини, підвищення ефективності суспільного виробництва. Рівень життя і добробуту населення визначається не тільки масштабами і динамікою розвитку матеріального виробництва, але і рівнем і темпами росту споживання послуг.

Обсяг реалізації платних послуг населенню Рівненської області за період з 1965 р. до 1992 р. зріс 19,2 рази, а в розрахунку на душу населення - в 16,6 рази.

Побутове обслуговування населення має важливе значення, яке обумовлюється виконанням функцій, пов'язаних з виготовленням окремих предметів споживання за індивідуальними замовленнями, створенням комфорту в побуті. Обсяг реалізації побутових послуг сільському населенню в розрахунку на одного жителя в 1992 р. зріс в 3,6 рази в порівнянні з 1965 р. Такий значний ріст обсягу побутових послуг відбувся за рахунок підвищення цін та тарифів. Одночасно з загальним зростанням обсягу побутових послуг відбуваються зміни в їх структурі. Назагал із 36 основних видів послуг сільському населенню надають до 15 видів. Для швидкого поліпшення умов життя на селі варто прискорити розвиток побутового обслуговування, підвищити його якість,

роширити асортимент. Доцільно практикувати відвідування віддалених населених пунктів виїзними бригадами, створення не лише комплексних підприємств побутового обслуговування, а їх філіалів вузького профілю.

Прямий вплив на вдосконалення якісної структури робочої сили здійснює розвиток народної освіти. В сільській місцевості області в 1992 р. функціонував 261 постійний дошкільний заклад. Із загальної кількості дітей дитячі дошкільні установи відвідує лише 14,3 %. Кількість цих закладів є недостатньою. В середньому одна дитяча установа припадає на 4 села. Так в лісостеповій зоні на 612 сіл припадає лише 163 постійні дитячі установи. В сільській місцевості області працює 652 школи. В 191 селі шкіл немає. В другу зміну навчається 6,9 % учнів.

Слід відзначити, що темпи будівництва, зокрема шкіл, знижуються. Якщо в 1976-1980 рр. у школах було введено в дію 26,6 тис. навч. місць, то в 1992 р. - 0,2. Ця проблема тісно пов'язана із зниженням народжуваності, відтоком молоді, зменшенням чисельності сільського населення та його старіння. Тому необхідно створювати малокомплектні школи.

Одна з найгостріших проблем на селі - житлова. В середньому на 1 сільського жителя в 1992 р. припадало 19,5 м² житлової площі проти 15,5 м² в 1980 р. Її розширенню сприяло з однієї сторони нове будівництво, а з іншої - зменшення кількості сільських жителів. Вищий рівень забезпеченості сільського населення житловою площею зовсім не свідчить про кращі умови життя в порівнянні з міським. Рівень добробуту сільського житлового фонду значно поступається міському. Ця проблема залишається особливо гострою: лише 1,1 будинків мають центральне опалення; 6,1 % - водопровід; 1,2 % - каналізацію; 4,6 % - сітвовий газ; газобалонними установками забезпечені 66 % будинків.

Серед ланок соціальної інфраструктури важливе місце займає медичне обслуговування населення. Охорона здоров'я суттєво впливає на відтворення і якісне вдосконалення трудового потенціалу, що має своїм кінцевим результатом ріст продуктивності праці і економічної ефективності виробництва. На території області функціонує 37 лікарень, 45 амбулаторій, 635 фельдшерсько-акушерських пунктів. Однак жителі 126 сіл не мають ніяких медичних закладів, де кількість жителів становить 200 і більше чел.

Сфера торгівлі є ланкою, яка опосередковує зв'язок між виробництвом і споживанням. Останнім часом значно розширилась мережа роздрібно-торгівлі і громадського харчування. Система торгівлі охоплює

майже всі /92,9%/ села. Проте 71 село, де проживає 5,9 тис.чол., не має підприємств торгівлі і не забезпечені виїзном торгівлею. Підприємств громадського харчування не мають 267 сіл з кількістю 500 і більше жителів у кожному.

Гостров залишається на селі проблема доріг, газифікації і зв'язку. Багато недоліків в роботі закладів культури і мистецтва, фізкультури і спорту, охороні навколишнього середовища.

Поряд з характеристикою регіонального рівня розвитку окремих ланок соціальної інфраструктури села необхідна оцінка її розвитку як єдиного цілого. Скориставшись методом Хельвіга, виявили значну диференціацію досягнутого рівня розвитку соціальної інфраструктури села по адміністративних районах Рівненської області. Виділено 4 групи з низьким рівнем / інтегральний показник – до 0,4/; нижчим середнього /0,4–0,6/, середнім /0,6–0,8/, вищим середнього /понад 0,8/.

Низький регіональний рівень розвитку соціальної інфраструктури виступає наслідком загострення демографічної ситуації на селі. За останні чотири десятиріччя кількість жителів села зменшилась на 355 тис.чол. Середньорічне скорочення складало більше 7 тис.чол. Воно відбувалось за рахунок міграційного відпливу в міські поселення.

На руйнування сільської поселенської сітки суттєво впливає природне скорочення. Процес депопуляції населення спостерігався в 9 районах області в 1992 р., а наслідком цього стає інтенсивний процес старіння сільського населення. 20,4 % сільських жителів – пенсіонери. Найвища питома вага осіб пенсійного віку 39,0% – у групі сіл з кількістю жителів до 200 чол. В цих селах найменша питома вага дітей у віці до 5 років – 5,0%. Із збільшенням кількості жителів у групах сіл дане співвідношення змінюється: зменшується кількість пенсіонерів, зростає частка дітей та підлітків.

Політика поділу сіл на "перспективні" та "неперспективні" привела до того, що в малих селах на 100 сіл припадає 52 виробничі бригади, а тому їх жителі змушені долати великі відстані до місця праці. 33,9% жителів працюють за межами свого населеного пункту, 13,6% – в містах і селищах міського типу. Із зростанням середньої людності села збільшується забезпеченість сіл виробничими бригадами, зменшується відсоток маятникових мігрантів.

Для встановлення взаємозв'язку рівня розвитку соціальної інфраструктури і демографічних процесів на селі було визначено ранги сільських адміністративних районів поліської зони Рівненської області за рівнем розвитку соціальної інфраструктури сіл, за загальними коефіцієнтами в розрахунку на 1000 чол народжуваності,

смертності, природнього приросту, міграційної рухомості.

Аналіз коефіцієнтів кореляції рангів свідчить, що між рівнем розвитку соціальної інфраструктури сіл, народжуваністю та природнім приростом існує прямиий взаємозв'язок, а між рівнем розвитку соціальної інфраструктури сіл смертністю і міграційною рухомістю — обернений /табл.І/.

Таблиця І.

Ранги показників рівня розвитку соціальної інфраструктури і демографічних процесів в селах подільської зони Рівненської області, 1992 р.

Р а й о н	Кількість сіл, од.	Ранг району за рівнем розвитку інфраструктури	Ранги районів за коефіцієнтами на 1000 дол.	за загальними коефіцієнтами	природнього приросту	міграційної рухомості
Березнівський	54	1	2	7	2	6
Володимирецький	65	2	1	5	1	7
Дубровицький	50	5	5	6	7	1
Зарічненський	51	7	3	1	5	3
Костопільський	61	4	7	2	6	2
Рокитнівський	36	3	6	4	4	5
Сарненський	63	6	4	3	3	4
Коефіцієнти кореляції рангів в залежності від	x	x	0,46	-0,71	0,67	-0,39

Досягнення демографічного оптимуму в сільській місцевості безпосередньо відображається на економіці господарств, причому цей вплив взаємообернений. Якщо в господарствах з низьким рівнем розвитку соціальної інфраструктури на одного середньорічного працівника в 1992 р. вироблено 5723 крб. валової продукції, то з середі ім — 7175, а з високим — 6067 крб. Аналогічний стан і з денною продуктивністю праці.

Вплив рівня розвитку соціальної інфраструктури найбільш повно відображається на збільшенні величини чистого доходу в розрахунку на 1 середньорічного працівника та рівні рентабельності. Так в групі господарств, де обсяг капіталовкладень був найбільшим за 7 попередніх років, ці показники відповідно складають 149,0 тис.крб. і 116,1 %.

Таким чином, кращі показники виробничої діяльності мають ті господарства, в яких вищий рівень розвитку соціальної інфраструктури.

Дослідження показують, що існує закономірність рівноваги економічного і соціального розвитку, яка діє на всіх рівнях територіально-управлінської структури аграрного сектору, первинним ядром якої виступають господарства і сільські населені пункти. Для виявлення цієї закономірності скористалися інтегральними показниками рівня розвитку сільського господарства і соціальної інфраструктури сіл. Для визначення сціночного стану районів за рівнем розвитку сільського господарства використали наступні показники: обсяг валової продукції на I-го працюючого, фондосзбробненість, кількість відпрацьованих годин одним працівником в сільському господарстві за рік, площі сільськогосподарських угідь, що припадають на одного працюючого, питому вагу спеціалістів з середньою і вищою освітою в загальній кількості зайнятих. Ця сукупність показників повніше відображає наявний виробничий потенціал господарств та ступінь його використання. Коефіцієнт кореляції рангів між цими показниками становить 0,69, що свідчить про прямий взаємозв'язок.

У третьому розділі - "Удосконалення розвитку соціальної інфраструктури села в ринкових умовах" - досліджуються питання приватизації об'єктів соціальної сфери, удосконалення фінансування і управління соціальною інфраструктурою села в нових умовах господарювання.

В питаннях перспективи розвитку соціальної інфраструктури села найважливіше місце відводимо приватизації її об'єктів. Пропонуємо об'єкти соціальної інфраструктури, які входять до складу майна підприємства, що приватизується, за винятком будинків культури, клубів, санаторіїв, баз відпочинку, безплатно передавати трудовому колективу, в разі викупу ним підприємства, або продавати на аукціоні. До покупця повинно переходити і правонаступництво фінансування витрат об'єктів, що створюються працівниками підприємства. У випадку придбання контрольного пакету акцій він /вона/ відсоток/ за бажанням може залишити за собою об'єкти соціальної інфраструктури. У випадку реформування сільськогосподарських підприємств об'єкти соціальної інфраструктури, за згодою трудових колективів, можуть передаватися у власність місцевих органів самоврядування разом з зобов'язаннями щодо державних кредитів, використаних на їх будівництво.

Умови праці державних підприємств соціальної сфери несприяють розвитку ринкових відносин, тоді як недержавні зразу виявляються зорієнтованими на вимоги ринку. Перші кроки проведеного процесу приватизації дають позитивні результати, оскільки підвищується якість обслуговування населення, збільшується обсяг і асортимент послуг, а також дохід власників.

Процес приватизації, який відбувається в нашій країні, передбачає ліквідацію монополії держави на землю та інші засоби виробництва, формування приватного власника та створення ефективно багатокладної економіки. В основі перспективного розвитку села повинна лежати концепція багатфункціонального розвитку, яка сприяє максимальній зайнятості сільського населення області. Проведене в 1992 р. соціологічне дослідження голів сільських рад Рівненської області показує, що 37,2% респондентів висловились, про те, що один із напрямків багатфункціонального розвитку села – відкриття чи реконструкція підприємств та установ соціальної сфери. Так, 32,2% респондентів пропонували створення кооперативу чи іншого промислу з переробки сільськогосподарської сировини. Лише 6,6% опитаних заявили, що прихильно поставились до створення фермерських господарств, 11,9% респондентів пропонували розташувати у селі центр бригади, 12,1% – інші заходи.

Під час дослідження перспектив розвитку соціальної інфраструктури села особливу увагу варто надати відродженню соціально-економічного потенціалу малих сіл. На території Рівненської області їх нараховується 211, в середньому на район – 14. В малих селах відсоток працездатних коливається від 33,9 до 44,6. У всіх малих селах обмежена кількість об'єктів культурно-побутового обслуговування населення. Наприклад, набір таких об'єктів соціальної інфраструктури як школа, клуб, магазин товарів повсякденного попиту, фельдшерсько-акушерський пункт, має лише 21,3% малих сіл. Відродження малих сіл – об'єктивна необхідність, тому що вони виконують контрольно-регулюючу роль господарської освоєності території. Під час поширення процесу приватизації вони є доброю основою для розвитку фермерського типу господарювання. Оскільки основна маса жителів цих сіл люди пенсійного віку, тому одним із реальних шляхів відродження їх соціально-економічного потенціалу – закладання в них фермерських господарств на орендованих земельних палях, що забезпечить протікання нормальних міграційних процесів та забезпечить соціальний захист сільському населенню.

Найбільш складний процес в розвитку соціальної інфраструктури — це виділення коштів на задоволення соціальних потреб населення. Для того, щоб соціальна сфера розвивалась, необхідно забезпечити і надходження коштів в цю галузь. Система адміністративно-командних методів управління, тільки бюджетне фінансування стали неефективними.

До тих пір, поки основна частина вартості виробленого національного доходу знаходиться в руках держави, залишковий принцип виділення коштів на розвиток соціальної інфраструктури буде неподоланий. В держави завжди знайдуться інші основні завдання.

Чим більш значуща частина вартості національного доходу розподіляється в формі оплати праці, тим більша частина галузей соціальної сфери розвивається переважно на платних засадах. Це відбувається тому, що збільшення питомої ваги заробітної плати в національному доході пропорційно скорочує другу його частину, в тому числі і ту, яка і передбачається для державного бюджету. В кінцевому результаті в держави практично не стає коштів, які потрібні для утримання галузей соціальної інфраструктури, що розвивається на безоплатних принципах. Наслідком такої ситуації буде те, що ступінь адекватності розвитку соціальної сфери соціальним потребам зростає. І, навпаки, чим більше коштів забиралось через державний бюджет, тим більша частина цих коштів використовувалась з пріоритетом державних інтересів не на користь соціальній сфері, про що свідчив залишковий принцип її фінансування.

Положення про те, що для пріоритетного розвитку соціальної інфраструктури необхідно відмовитись від безоплатного принципу її розвитку для більшості громадян, в теперішній час дуже важко сприймається.

Звичайно беззмістовно заперечувати існування таких потреб, які можуть задовільнитись тільки спільно. Проте сам факт існування таких потреб не означає, що організувати їх задоволення можна тільки через державний розподіл відповідної частини національного доходу. Їх реалізувати можна на основі фінансових принципів, тобто принципу організації відповідних фондів через внесення визначеної частини коштів кожним учасником цих процесів реалізації соціальних потреб. Це підтверджується практикою більшості економічно розвинутих країн.

Соціальна політика держави повинна зводитись не до забезпечення безоплатних послуг, а до забезпечення широкого доступу до даних послуг, з тому числі через надання державних кредитів¹,

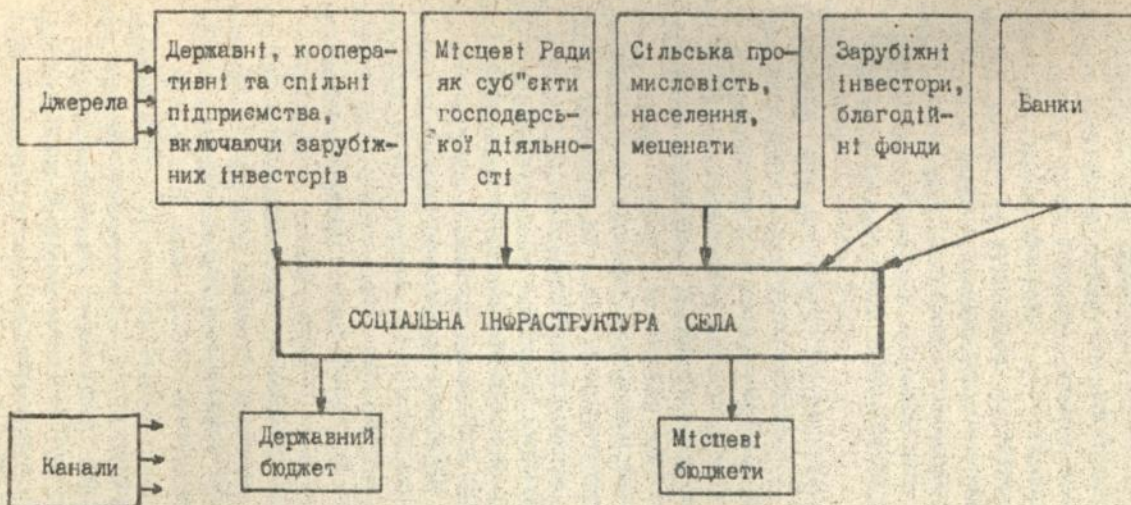

Схема 1. Джерела і канали фінансування соціальної інфраструктури села.

в обмеженій кількості, прямих грошових виплат на забезпечення тих чи інших соціальних потреб для осіб з низькими доходами.

Пріоритетності розвитку соціальної інфраструктури не буде без перенесення контролю за рухом основної частини вартості національного доходу на рішень особистих економічних інтересів громадян, що відповідно вимагає переважно платних принципів функціонування більшості галузей соціальної інфраструктури. Іншого шляху не має. В зворотньому випадку буде припинений розвиток соціальної сфери, а звідси і зірваний процес глибоких економічних реформ. Звичайно, не можна зводити суть реформ тільки до розвитку соціальної сфери, але без нього неможливо. Це також необхідна умова.

Крім того, варто відзначити, що форсоване збільшення питомої ваги оплати праці в національному доході також неможливе. Тут виникають складні відтворувальні протиріччя. Справа в тому, що в структурі нашого відтворення переважає перший підрозділ. В цілому в країні лише 6-6%: основних фондів відноситься до фондів другого підрозділу. Підвищення ролі доходів за працю в таких умовах призведе до широкомасштабної інфляції. Необхідно також враховувати процеси подання збільшення частини національного доходу, що поступає до громадян в формі оплати праці, структурно перебудовую економіки, яка зводиться перш за все до скорочення питомої ваги першого підрозділу і, відповідно, збільшення другого. В цій справі свою роль повинні зіграти методи державного регулювання економіки.

В майбутньому основними інвесторами розвитку соціальної інфраструктури, що забезпечать надходження коштів, будуть: державні, кооперативні та спільні підприємства, місцеві ради, сільська промисловість, зарубіжні інвестори, благодійні фонди, населення, банки, меценати. Фінансування соціальної інфраструктури села буде здійснюватись за двома каналами: з державного та місцевого бюджетів /схема 1/. Така різноманітність учасників інвестиційного процесу розвитку соціальної інфраструктури забезпечить різноманітність принципів фінансування, що відобразиться в безоплатності одержаних послуг, їх адресності і відповідності оплати.

В процесі приватизації об'єктів соціальної інфраструктури буде створений новий механізм, завданням якого, як і нині діючого, буде відтворення умов життя сільського населення, досягнення його адекватності умовам ринкової економіки.

ВІСНОВКИ І ПРОПОЗИЦІЇ

Проведене дослідження дозволяє зробити такі висновки наукового і практичного характеру:

1. Збільшення темпів економічного росту сільськогосподарських підприємств можливе лише на основі дальшого розвитку соціальної інфраструктури. Високий рівень розвитку соціальної інфраструктури служить визначальним мотивом до високопродуктивної праці.

2. Несприятливі тенденції проявляються в демографії села, зменшується чисельність сільського населення, особливо в активному працездатному віці, що негативно відображається на формуванні трудового потенціалу. Добре розвинена соціальна інфраструктура забезпечує населенню комплекс умов праці, охорони здоров'я, побуту та відпочинку, а з іншої – створює умови для зайнятості селян, збільшує кількість постійних робочих місць у галузі сільського господарства та соціальної інфраструктури, припиняє потоки міграції робочої сили із села в місто, сприяє досягненню демографічного оптимуму на селі.

3. Існує закономірність рівноваги економічного і соціального розвитку. Стимулювання розвитку економіки повинно бути адекватним стимулюванню задоволення соціальних потреб людини і навпаки.

4. Комплекс причин виробничого, соціального і морального характеру вимагає збереження складеної поселенської сітки. Її збереження можливе на основі багатофункціонального розвитку села. В малих селах, де питома вага осіб пенсійного віку перевищує 50%, необхідно формувати фермерський тип господарювання на основі оренди земельних паїв місцевих жителів, що забезпечить нормальні міграційні потоки і соціальний захист сільському населенню.

5. Приватизація об'єктів соціальної сфери – одна з умов підвищення ефективності їх функціонування. Пропонуємо два способи приватизації: безплатна передача трудовому колективу і продаж на аукціоні. Цей процес забезпечить формування приватного власника, створення механізму відтворення умов життя сільського населення, який буде адекватний умовам ринкової економіки.

6. Основними джерелами фінансування розвитку соціальної інфраструктури села повинні стати: нагромадження, що одержуються в сільському господарстві в результаті формування ефективної багатокладної економіки, кошти, що створюються в інших галузях багатогалузевої виробничої сфери села, перш за все – сільській

промисловості, плата міських підприємств і організацій за залучені в місто трудові ресурси, інші госпрозрахункові джерела підприємств і організацій міста /плата за засоби виробництва, що є власністю сільських трудових колективів/, плата за землю, благодійні фонди, власні кошти населення, меценати, кредитні і бюджетні джерела держави, іноземні інвестиції.

7. Місцеві ради народних депутатів повинні стати реальними власниками коштів, що надходять до місцевих бюджетів, і використовувати їх на фінансування будівництва соціальних об'єктів.

Виходячи з результатів дослідження, можна зробити такі пропозиції:

1. В зв'язку з тим, що актуальним стає комплекс питань, пов'язаних з розробкою проблем багатofункціонального розвитку села, що в даний час не має наукової класифікації сіл, яка відповідала б диференціації за соціально-економічними ознаками. Необхідно розробити реєстри державної статистики /поновляти їх кожні п'ять років/ промислових сіл, а також тих, розвиток яких є багатofункціональний.

2. Забезпеченість сільського населення житловим площею на території Рівненської області вища нормативу, але рівень його комунального добробуту знаходиться на дуже низькому рівні. Доцільно для вирівнювання умов забезпеченості будинків комунальними послугами, наближення умов життя на селі до міського рівня модернізувати як мінімум 30% сільських населених пунктів і побудувати 126 відділень зв'язку.

3. Для досягнення нормативного рівня обслуговування населення та якісного задоволення потреб необхідно ввести в дію шкіль на 5750 учнівських місць, об'єктів побутового обслуговування на 1174 місця, фельдшерсько-акушерських пунктів - 126 одиниць, прокласти 265,3 км доріг з твердим покриттям.

4. Для забезпечення стабільного фінансування розвитку соціальної інфраструктури пропонуємо бюджетне планування на основі нормативів, які створюють впевненість у самостійності регіону, зроблять його господарем своїх коштів.

З теми дисертації опубліковані роботи:

1. Некоторые аспекты приватизации собственности колхоза // АПК: рыночные отношения, приватизация, формы хозяйствования: Тез. докл. Всесоюзной науч.-практ. конф. - Ставрополь, 1991. - С.150-152.

2. Особливості приватизації власності в аграрному секторі // Проблеми державизації та приватизації в умовах вільної економічної зони: Тез.науч.-практ.конф.,-Черновці,1992.-С.161-166 /В співстворстві/.

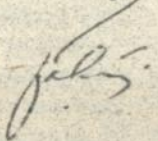
3. К вопросу о приватизации земли // Рыночные преобразования аграрного производства: реформирование отношений собственности, формы хозяйствования и экономического механизма их функционирования: Тез.докл.международ.науч.-практ.конф.- Днепропетровск, 1992.-С.33.

4. Особливості приватизації в сільському господарстві // Український час. - 1992.-№2.-С.46-49.

5. Реорганізація підприємств переробної промисловості та її вплив на розвиток соціальної інфраструктури села // Економічні і соціальні проблеми розвитку українського села: Тези допов.науч.-практ.конф.-Львів, 1993.-С.142-145 /У співстворстві/.

6. Деякі аспекти проведення приватизації на перехідний період //Вдосконалення організаційно-виробничої структури сільського господарства і економічних взаємовідносин на селі: Зб.наук.пр.-Львів: Львів.с.г.ін-т., 1993.-С.41-45 /У співстворстві/.

Відповідальний за випуск
доктор економічних наук, професор

 В.Г.ГАЛАНЕЦЬ.

Підп. до друку 30.12.93. Форм.пап.60x84/16Ум.друж.арк.0,93.

Об.-видав.л. 0,72. Папір друкарський. Друж офсетний.

Зам.624. Тир.100. Безплатно.

Ротапринт ЛДСГІ Дубляни, Студенська, 2.

AB 29.361